

УДК 351.745.7: 343.811

Козаченко Олександр Іванович – професор кафедри ОРД НАВС, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Щодо визначення шляхів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів УВП та підрозділів БОЗ

У статті здійснено аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів пенітенціарних установ, кримінальної міліції і підрозділів боротьби з організованою злочинністю. Запропоновано напрями удосконалення організації взаємодії між ними з метою підвищення ефективності діяльності щодо попередження та виявлення злочинів.

Ключові слова: оперативні підрозділи, організована злочинність, протидія, взаємодія.

Постановка проблеми. Оперативні апарати УВП є складовою частиною системи оперативних підрозділів правоохоронних органів України, які, в свою чергу, входять до системи кримінальної юстиції держави. Вони здійснюють Державну пенітенціарну політику, проводячи оперативно-розшукові заходи з метою попередження, виявлення та розшуку злочинців, які переховуються, а також ресоціалізації засуджених та осіб, які відбули термін покарання [1, с. 46–47].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз думок О. М. Бандурки, В. П. Захарова, М. Н. Калінковича, І. П. Козаченка, М. В. Маркелова, О. П. Снігерьова, О. Б. Утевського, В. Ю. Фролова, В. Євтушка, І. Р. Шинкаренка з проблем організації та управління правоохоронною діяльністю дозволяє зробити висновок, що взаємодія є однією з основних функцій-завдань організації оперативно-розшукової діяльності [2; 3; 4].

Система кримінальної юстиції реалізує наступні функції: оперативно-розшукову; попереднього слідства; здійснення правосуддя; виконання покарань; нагляду за виконанням законності.

Однак, у залежності від спеціалізації тих чи інших оперативних підрозділів, вони мають свої особливі завдання. Оперативні апарати

органів внутрішніх справ діють в основному для створення умов функціонування підсистем попереднього слідства та судочинства й опосередковано щодо утворення умов функціонування підсистеми виконання покарань. Оперативні апарати пенітенціарної системи займають особливе місце в системі кримінальної юстиції, що визначається особливістю завдань, які ними виконуються.

У зв'язку з предметом нашого дослідження, на нашу думку, можливо виділити єдине завдання, яке полягає у дослідженні визначення шляхів удосконалення взаємодії оперативних підрозділів УВП та підрозділів БОЗ.

Єдність завдань і різниця сил, засобів й методів, притаманних оперативним підрозділам БОЗ та ДДУПВП, обґрунтовує здійснення ними сумісної діяльності.

В науковій літературі з проблем управління відокремлено три моделі такої діяльності:

1. Кожний елемент, як складова частина системи, здійснює свою роботу незалежно один від одного (сумісно-індивідуальна діяльність).

2. Загальна задача виконується послідовно кожним елементом, частиною системи (сумісно-послідовна діяльність).

3. Задача виконується безпосередньо кожним елементом, частиною системи (сумісно-взаємодіюча діяльність) [5, с. 55–58].

Вищеозначені види сумісної діяльності притаманні оперативним підрозділам УВП та підрозділам БОЗ. Кожен оперативний підрозділ виконує свої функції незалежно від іншого. Ця модель є сумісно-індивідуальною діяльністю.

Під час дослідження даної проблеми з позицій системного аналізу необхідно не тільки виділити системоутворюючий фактор і визначити елементи системи, вказати їх специфічні якості, характер зв'язків, відношень і залежностей між ними, функціональне призначення, роль та ефективність впливу системи (кожної її частини) щодо середовища та зворотного впливу середовища на систему [6].

Насамперед, слід визначити, що оперативні підрозділи пенітенціарних установ і підрозділів БОЗ є самостійними підсистемами кримінальної юстиції. Вони можуть функціонувати в двох режимах:

– самостійно, вирішуючи завдання, які перед ними стоять, за допомогою притаманних їм методів і засобів;

– сумісно, об'єднавшись для вирішення спільних завдань в організацію, інтегруючись в компоненти, які, перебуваючи в об'єднаному стані, набувають якостей, які не притаманні їм в роз'єднаному стані.

У першому випадку кожен з оперативних підрозділів виконує свої функції, не пов'язані з діяльністю іншого підрозділу. Другий вид діяльності здійснюється при роботі з оперативно-розшуковими і кримінальними справами, коли вимагається використання можливостей оперативних під-

розділів УВП або підрозділів БОЗ. У цьому випадку підрозділи УВП та БОЗ, залишаючись самостійними системами кримінальної юстиції, об'єднуються в нову підсистему, загальною метою якої є попередження, розкриття злочинів і ресоціалізація засуджених. Існування нової підсистеми неможливе без взаємодії її складових частин.

Розглядаючи проблеми взаємодії оперативних підрозділів УВП та БОЗ, слід відзначити, що вивченням категорії “взаємодія” займаються філософія, соціологія, управління, психологія, оперативно-розшукова діяльність та інші науки. В той же час основні розробки відносяться до періоду, коли оперативні підрозділи кримінально-виконавчої системи входили до структури МВС.

Аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів УВП та БОЗ дозволяє зробити висновок про необхідність розробки сучасної теоретичної основи системи взаємодії цих оперативних підрозділів.

Співробітництво оперативних апаратів визначається тим, що в злочинні угруповання засуджених можуть входити особи, які знаходяться на волі. Їм надається допомога окремими співробітниками УВП (контролери, технічні працівники, співробітники служби охорони та ін.), а також посадовими особами з інших структур правоохоронних і державних органів.

Проведений аналіз практичної діяльності оперативних підрозділів пенітенціарних установ, кримінальної міліції і підрозділів боротьби з організованою злочинністю МВС України дозволяє зробити висновок, що в злочинних угрупованнях засуджених не останнє місце займають: організація доставки наркотичних речовин і спиртних напоїв; створення та збереження “обшакових” кас за допомогою осіб, що знаходяться на волі; встановлення міжрегіональних злочинних зв'язків з іншими злочинними формуваннями; організація вчинення неочевидних злочинів на волі.

Зазначена сукупність чинників і обставин, а також детермінованість злочинних угруповань засуджених, злочинна діяльність кримінальних лідерів і авторитетів, що знаходяться на волі, їх взаємозв'язок і взаємозалежність, вимагають здійснювати адекватну соціальну функцію. Насамперед, це проведення сумісних оперативно-пошукових заходів підрозділами УВП з підрозділами БОЗ щодо вивчення оперативної обстановки в районі розташування пенітенціарної установи.

Взаємодія оперативних апаратів Державного департаменту з питань виконання покарань з оперативними підрозділами БОЗ є різновидом соціальної взаємодії, під якою розуміється реалізація соціальних дій кожного з партнерів, заснованих на спільності в розумінні ситуації, змісту дій, визначених взаємоузгодженістю. Крім цього, наука соціального управління розглядає взаємодію, як одну з форм спрямованого впливу для досягнення конкретної мети, а також процесу обміну інформацією [7].

Всі точки зору науковців на суть взаємодії можемо об'єднати в наступні групи:

- узгоджені по меті, місту і часу сумісні дії учасників правоохоронної діяльності [8, с. 4; 9, с. 71; 10, с. 33];

- концентрація сил і засобів для досягнення мети, що поставлена [11; 12; 13];

- комплексний вплив з використанням притаманних оперативним підрозділам сил і засобів для вирішення задач боротьби зі злочинністю [14, с. 12];

- сумісну узгоджену по меті та місцем діяльність щодо інтеграції сил і засобів, координація зусиль для рішення завдань оперативно-розшукової діяльності.

Як бачимо, кожне з наведених визначень розглядає тільки деякі ознаки взаємодії або чітко не визначає її завдання. Узагальнюючи думки науковців щодо суті взаємодії оперативних апаратів БОЗ і пенітенціарної системи, окреслимо загальні її ознаки:

- сумісні дії або діяльність 2-х і більше суб'єктів;

- заснована на законах;

- направлена на боротьбу зі злочинністю та вирішення завдань забезпечення виконання покарань і ресоціалізацію злочинців;

- узгодження дій правоохоронних органів за метою, часом, місцем здійснення;

- забезпечення комплексного використання сил, засобів і методів оперативних підрозділів ДДУПВП та БОЗ з найменшими витратами;

- спеціальні суб'єкти взаємодії.

Під час усіх цих етапів злочинець перебуває в полі зору оперативних підрозділів БОЗ та ДДУПВП. Ефективна діяльність цих підрозділів щодо ресоціалізації злочинців неможлива без координації їхніх дій.

Теорія управління та оперативно-розшукової діяльності визначають три рівні взаємодії:

- взаємодія на структурно-функціональному рівні діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів;

- взаємодія на рівні організаційно-тактичних форм оперативно-розшукової діяльності;

- взаємодія на організаційно-управлінському рівні.

В залежності від завдань і рівня взаємодії, її можливо поділити на види:

1. Внутрішня – взаємодія між співробітниками оперативних підрозділів установи по виконанню покарань та іншими службами установи.

2. Зовнішня – взаємодія, яка здійснюється між оперативними підрозділами УВП та органами внутрішніх справ й іншими правоохоронними органами.

3. Тактична – взаємодія для вирішення конкретної частої задачі щодо забезпечення виконання покарання відносно конкретного злочинця та попередження і виявлення конкретного злочину.

4. Оперативна – взаємодія, яка здійснюється з метою вирішення загальних завдань діяльності оперативних підрозділів УВП та ОВС на території окремого регіону, області, установи тощо.

5. Стратегічна – взаємодія між оперативними підрозділами ДДУПВП та БОЗ з метою боротьби зі злочинністю в цілому та виявлення стратегічних напрямів розвитку організованої злочинності, її умов та ін.

Викладене дає уяву про важливість організації взаємодії між оперативними підрозділами ДДУПВП та БОЗ. У той же час деякі співробітники недостатньо уваги приділяють організації взаємодії.

Проведений нами аналіз думок науковців та опитування оперативних працівників пенітенціарної системи і працівників БОЗ дозволяє зробити висновок, що причинами вказаного становища є:

- відсутність нормативного акту, який регламентує взаємодію з оперативними підрозділами міліції;
- відсутність у функціональних обов'язках вимоги здійснювати взаємодію з оперативними підрозділами міліції;
- відсутність у чинних нормативних актах Департаменту та БОЗ вимог здійснення взаємодії під час попередження та виявлення злочинів;
- організаційна відокремленість оперативних підрозділів МВС та ДДУПВП;
- інформаційний бар'єр;
- міжвідомчий бар'єр та ін.

Наведене свідчить, що інтеграція сил, засобів, методів оперативних апаратів УВП і оперативних підрозділів БОЗ у боротьбі зі злочинністю засуджених, злочинними угрупованнями та антигромадським конгломератом, який вони утворюють, є основним фактором, котрий забезпечує ефективне вирішення оперативно-тактичних і стратегічних задач боротьби зі злочинністю.

Аналіз думок науковців, відомчих нормативних актів вказує, що взаємодія оперативних апаратів пенітенціарної системи з оперативними підрозділами БОЗ здійснюється у наступних формах:

- обмін інформацією (“інформаційна взаємодія”);
- сумісне планування, узгодження за часом і місцем здійснення оперативно-розшукових заходів;
- здійснення допомоги наявними силами та засобами.

Проведене дослідження практичної діяльності оперативних підрозділів правоохоронної системи України дозволяє доповнити їх наступними додатковими формами:

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

– тимчасова передача негласних співробітників УВП оперативним підрозділам МВС для розробки затриманих і заарештованих в ізоляторах тимчасового утримання;

– обмін досвідом оперативно-розшукової діяльності;

– проведення сумісних комплексних навчань;

– участь керівників у нарадах і розборах проведених оперативно-тактичних операцій;

– проведення занять у системі службової підготовки співробітників УВП, МВС керівниками підрозділів, які здійснюють взаємодію.

Ефективна взаємодія оперативних працівників пенітенціарної системи з оперативними підрозділами БОЗ дозволяє найбільш повно виявляти осіб і факти, які становлять оперативний інтерес, своєчасно вживати попереджувальні заходи щодо утворення угруповань чи здійснювати документування злочинної діяльності розроблюваних і притягненню їх до кримінальної відповідальності, а також вирішувати задачі щодо ресоціалізації засуджених.

Отже, спільні заходи, своєчасний обмін інформацією зазначених суб'єктів оперативно-розшукової діяльності сприяють зміцненню правопорядку в УВП та ефективному моніторингу оперативної обстановки. З іншого боку, активний агентурний супровід, оперативна розробка членів злочинних формувань дозволяють виявляти як минулі факти їхньої злочинної діяльності, так і попереджувати та розкривати нові.

Враховуючи зазначене, слід погодитися з А. І. Грищенком та І. П. Козаченком, що взаємодія оперативних апаратів міліції та УВП є об'єктивно необхідною умовою нормального функціонування та розвитку МВС України та ДДУПВП. Важливість удосконалення цього напрямку діяльності органів внутрішніх справ полягає в тому, що чітка і безперервна взаємодія дозволяє з меншими витратами сил, засобів і часу домагатися найкращих результатів у виконанні кожним взаємодіючим апаратом своїх службових задач.

Викладене дозволяє зробити висновок, що метою взаємодії, окрім попередження, виявлення злочинів і розшуку злочинців, можуть бути:

– попередження передачі в УВП предметів і речовин, вільний обіг яких заборонений;

– проведення конкретних ОРЗ оперативним підрозділом БОЗ (оперативно-технічні заходи, оперативна установка, візуальне спостереження, розвідувально-пошукові заходи);

– проведення оперативними підрозділами УВП та СІЗО оперативної розробки заарештованих і засуджених по завданнях оперативних підрозділів БОЗ;

– проведення сумісних ОРЗ щодо забезпечення стабільності оперативної обстановки в місці розташування УВП, СІЗО;

– забезпечення ресоціалізації засуджених;

- зміцнення правопорядку та режиму виконання покарань;
- моніторинг оперативної обстановки в установах ДДУПВП.

Як вказано раніше, вирішення задач взаємодії здійснюють в різних формах. Найбільш поширеною формою взаємодії в практиці оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ і кримінально-виконавчої системи, є обмін оперативної інформацією.

Досвід діяльності оперативних підрозділів УВП та БОЗ свідчить, що з метою виконання своїх завдань оперативні працівники УВП, направляють в оперативні підрозділи БОЗ інформацію про склад злочинних угруповань засуджених, їх внутрішні й зовнішні зв'язки, ватажків і активних учасників формувань. Вказуються постановочні питання, по яких потрібні фактичні дані для вирішення задач, що стоять перед оперативними апаратами пенітенціарної системи. Здійснюючи інформаційну взаємодію, оперативні працівники УВП надсилають інформацію про скоєння правопорушень і злочинів особами, які відбули термін покарання, про хід ресоціалізації окремих засуджених та ін.

Ця форма взаємодії реалізується також у вигляді систематичних виїздів працівників оперативних апаратів УВП в оперативні підрозділи органів внутрішніх справ з метою ознайомлення особового складу оперативних підрозділів з інформацією про злочини минулих років, які скоїли засуджені, до притягнення до кримінальної відповідальності, вивчають оперативну обстановку на місцях, виявляють осіб і факти, які представляють оперативний інтерес. Окрім цього, під час таких виїздів здійснюється обмін інформацією про ресоціалізацію засуджених та осіб, які відбули термін кримінального покарання.

У свою чергу, оперативні працівники БОЗ приїжджають в УВП з метою одержання та обміну оперативною інформацією. Однак, в останні роки спостерігається зниження кількості таких відвідувань.

Аналіз думок науковців і оперативних працівників пенітенціарної системи та органів внутрішніх справ дозволяє дійти висновку про недостатню ефективність цієї форми взаємодії. Найбільш розповсюдженими недоліками інформаційної взаємодії на сучасному етапі є:

- відсутність чіткої градації оперативної інформації, якою обмінюються оперативні апарати УВП та БОЗ;
- відсутність єдиної системи взаємного інформування;
- затримка відповідей на ініціативну інформацію;
- відомчий бар'єр.

Ми згодні з думками О. І. Грищенко, І. М. Дьяченка, І. П. Козаченка, В. Я. Коломійця та ін., що одним із напрямів удосконалення інформаційної взаємодії може бути створення єдиної системи взаємного інформування правоохоронних органів (кримінальної юстиції). Така

Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)

система повинна містити: періодичність, форми, канали передачі інформації, а також терміни, способи та ефективність перевірки.

З усіх різновидів спільного планування і проведення намічених заходів, за даними нашого дослідження, для вирішення аналізованої проблеми пріоритетним напрямом є розробка оперативними апаратами УВП і кримінальної міліції планів практичних заходів, кінцевим результатом яких буде виявлення, перекриття або створення нелегальних контрольованих комунікацій (“каналів”), по яких в УВП надходять гроші, наркотики, спиртні напої, інші заборонені предмети, конспіративна кореспонденція.

Оперативні підрозділи БОЗ, працюючи по цьому напрямку оперативно-розшукової діяльності, також виходять на конкретні практичні результати, що дозволяє виявити окремих злочинців і злочинні угруповання, пов’язані з УВП, та поліпшити оперативну обстановку в установах ДДУПВП і на території розташування УВП.

Узагальнюючі викладене, можемо зробити висновок, що основними напрямами взаємодії є:

- організація державної політики у сфері боротьби зі злочинністю у кримінально-виконавчій системі;
- попередження злочинів і правопорушень в установах ДДУПВП й ресоціалізація злочинців;
- виявлення та розслідування злочинів;
- розшук і затримання злочинців;
- удосконалення правової бази боротьби зі злочинністю та забезпечення ресоціалізації засуджених.

Практична діяльність та аналіз думок науковців показують, що одним із напрямів поліпшення стану взаємодії може бути розробка міжвідомчої Настанови щодо організації взаємодії ДДУПВП та інших правоохоронних органів. Слід відмітити, що ідея видання такого нормативного акту не нова. Так, існує певна низка нормативних актів з питань організації взаємодії різних правоохоронних органів між собою. До них відносяться:

1. Наказ № 4348/138/151/11-2-870/172/148–407/2-90-142 від 10 серпня 1994 р. “Про затвердження Інструкції “Про взаємодію правоохоронних та інших державних органів України в боротьбі зі злочинністю”.

2. Наказ № 011/046/031 МО, МВС, СБ України від 27 травня 1998 р. “Про затвердження “Тимчасової інструкції щодо організації взаємодії МО, МВС та СБ України в питаннях попередження та розкриття злочинів, пов’язаних з викраданням зброї, боєприпасів та вибухових речовин”.

3. Наказ № 495 МВС України від 15 червня 1999р. “Про затвердження Настанови з організації роботи органу внутрішніх справ” та ін.

Загальним недоліком цих та інших нормативних актів є відсутність чіткої регламентації взаємодії та обов’язків кожного суб’єкта взаємодії. Не розглянуто й усі напрями та задачі взаємодії.

Враховуючи вимоги практики та думки практичних оперативних працівників пенітенціарної системи і органів внутрішніх справ, ми вважаємо, що окрім видання відомчої Настанови, з метою удосконалення взаємодії оперативних апаратів УВП та органів внутрішніх справ необхідно провести:

– узагальнення й поширення позитивного досвіду у вигляді оглядів, методичних рекомендацій;

– удосконалення інформаційно-аналітичної роботи та критеріїв оцінки діяльності оперативних апаратів УВП та ОВС (у вигляді єдиної системи інформування);

– перебудову системи службової підготовки оперативного складу УВП та ОВС (ввести самостійні теми щодо організації взаємодії оперативних апаратів УВП з ОВС по різних напрямках і видах взаємодії);

– надати необхідні повноваження офіцерам по зв'язку в УВП та ОВС, що дозволить перебудувати їхню роботу згідно з сучасними вимогами.

Висновки. Наведені загальні напрями удосконалення організації взаємодії оперативних підрозділів МВС України і ДДУПВП, на наш погляд, підвищать ефективність діяльності щодо попередження, виявлення злочинів і ресоціалізації злочинців у пенітенціарних установах.

Виходячи з проведеного нами аналізу сучасного стану взаємодії оперативних підрозділів ДДУПВП та БОЗ, можемо зробити висновок, що вона на сучасному етапі має низку проблем, які можливо вирішити шляхом розробки єдиної системи взаємного інформування, а також видання міжвідомчого нормативного акту щодо організації взаємодії.

Список використаних джерел

1. Хомколов В. П. Организация управления оперативно-розыскной деятельностью / В. П. Хомколов. – М. : “Закон и право”, – 1999. – 285 с.
2. Бандурка А. М. Правовое положение осужденных к лишению свободы / А. М. Бандурка, В. П. Севастьянов. – Х. : “Основа”, – 1997. – 242 с.
3. Шумилов А. Ю. Проблемы законодательного регулирования оперативно-розыскной деятельности в России : [монография] / А. Ю. Шумилова – М., 1997. – 232 с.
4. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: загал. част. : [підручник] / Під заг. ред. Бородича Л. В. ; [авт. кол. : Дідоренко Е. О., Козаченко І. П., Кондратьєв Я. Ю. та ін]. – Луганськ : РВВ ЛІВС, 1999. – Т. 1. – 390 с.
5. Чуфановский Ю. В. Психология в оперативно-розыскной деятельности: установление и развитие контактов с субъектами заинтересованности / Ю. В. Чуфановский. – М. : Право и закон, 1996. – 211 с.
6. Основы борьбы с организованной преступностью : [монография] / Под ред. В. С. Овчинского, В. Е. Эминова, Н. П. Яблокова. – М. : ИНФРА – М, 1996. – 373 с.
7. L. Green The work undercover / L. Green. – Florida, 1989. – 96 p.

Борьба с организованной преступностью и коррупцией (теория и практика)

8. Пахомов В. Д. Оперативная комбинация в деятельности аппаратов БХСС / В. Д. Пахомов, В. И. Чекунов. – М. : ВНИИ МВД СССР, 1981. – 44 с.

9. Самойлов В. Г. Способы решения оперативно-тактических задач агентурной разработки: сущность и назначение оперативной комбинации : лекция / В. Г. Самойлов – М. : Акад. МВД СССР, 1985. – 287 с.

10. Морохин Б. Г. Способы решения оперативно-тактических задач / Б. Г. Морохин. – Караганда : КВШ МВД СССР, 1982. – 163 с.

11. Вандышев А. С. Оперативная разработка / А. С. Вандышев, Э. А. Дидоренко, Н. Н. Польской, В. Г. Самойлов. – Киев : РИО МВД УССР, 1975. – 88 с.

12. Бобров В. Г. Привлечение негласных сотрудников к решению оперативно-тактических задач : лекция / В. Г. Бобров. – Ташкент : ТВШ МВД СССР, 1984. – 24 с.

13. Голубец В. В. Легендирование поведения агента в условиях следственного изолятора / В. В. Голубец // Бюллетень по обмену опытом работы МВД Украины. – 1997. – № 121. – С. 27–28.

14. Ващенко И. В. Общая конфликтология / И. В. Ващенко, С. П. Гиренко, Р. А. Хамальян. – Харьков : ООО “Модель Вселенной”, 2000. – 198 с.

В статье осуществлен анализ практической деятельности оперативных подразделений пенитенциарных учреждений, криминальной милиции и подразделений по борьбе с организованной преступностью. Предложены направления совершенствования организации взаимодействия между ними с целью повышения эффективности деятельности по предупреждению и выявлению преступлений.

This article deals with the analysis of the practice of operative subdivisions of penal institutions, criminal militia and the subdivisions of combating organized crime. The directions to improve the organization of interaction between them, in order to improve the effectiveness of prevention and detection of the crimes are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 1 березня 2013 року.